

СТАН РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано стан розвитку професійної адаптивності соціальних педагогів у практиці роботи закладів післядипломної освіти. Визначено рівні розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів на основі визначених критеріїв (ціннісно-якісного, поведінково-діяльнісного, самоствавлення).

Ключові слова: професійна адаптивність, професіоналізація, професійний розвиток, професійне становлення.

Адаптивність є властивістю особистості, яка характеризується здатністю до внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (поведінкових) перетворень, модифікацій, що спрямовані на збереження або відновлення врівноважених відносин особистості із соціальним середовищем за умов його постійних змін. Відповідно до тенденції реалізації адаптивності, ми вважаємо, що адаптивність особистості забезпечує як підтримку стійкості особистості, так і її розвиток.

Проте аналіз наукових джерел свідчить про те, що, незважаючи на актуальність проблеми та фундаментальне значення адаптивності як чинника розвитку особистості, збереження її фізичного і психічного здоров'я, спостерігається дефіцит досліджень, спрямованих на вивчення адаптивності як інтегративної властивості особистості, зокрема її природи, структури і особливостей прояву.

У свою чергу, під професійною адаптивністю соціального педагога ми розуміємо: упевненість у собі, адекватний розв'язання професійних завдань рівень тривожності, високий рівень саморегуляції, здатність до конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій, низьку внутрішню й зовнішню конфліктність, здатність до адекватної оцінки різноманітних життєвих і професійних ситуацій. Якісними показниками професійної адаптованості соціального педагога як чинника запобігання та подолання професійної дезадаптації є: самоусвідомлення особистістю самої себе, адекватна самооцінка, рефлексія, вміння диференціювати й виражати свої почуття, емоційна стабільність та активізація творчого потенціалу [1].

Мета статті полягає у виявленні рівня обізнаності соціальних педагогів щодо особливостей розвитку їхньої професійної адаптивності та з'ясування рівнів розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів на основі визначених критеріїв (ціннісно-якісного, поведінково-діяльнісного, самоствавлення).

Обґрунтування теоретико-методологічних підходів дослідження особливостей професійної адаптивності соціальних педагогів дало можливість

вивчити рівень розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів в умовах післядипломної педагогічної освіти. Слід зазначити, що в діяльності сучасних закладів післядипломної освіти ще немає достатніх даних, які б давали змогу певними чином оцінити й визначити рівні розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів. За відсутності таких даних суттєво ускладнюється робота, пов'язана з визначенням динаміки розвитку професійної адаптивності соціальних педагогів, які проходять курсову підготовку в обласних інститутах післядипломної освіти.

Для отримання необхідних дослідно-експериментальних даних нами було проведено експериментальне дослідження на базі закладів післядипломної освіти, а саме: Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Комунального вищого навчального закладу “Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради, Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. В експериментальній роботі брали участь 348 соціальних педагогів.

В експерименті, який проводився методами суцільного й вибіркового опитування, взяли участь соціальні педагоги, які проходили курси підвищення кваліфікації на базі зазначених вище закладів післядипломної освіти. Склад і характеристика опитаних свідчать про достатньо широкий віковий діапазон – від 25 до 50 років, у якому більшість опитаних (понад 50%) має вік від 30 до 45 років, тобто такий, для якого характерна схильність до навчально-професійної діяльності, самостійності, ініціативності.

Порівняння вікових характеристик працівників і стажу роботи в соціально-педагогічній галузі дає змогу зробити висновки про те, що найбільша питома вага соціальних педагогів має професійний стаж до 10 років та належить за віковими характеристиками до молодшої й середньої групи. Більшість соціальних педагогів (понад 50%) має вищу освіту, із них фахову – лише 45,1%.

Експеримент проходив у два етапи, відповідно до визначених завдань. Кожен із етапів дослідження передбачав використання своєї системи методів дослідження.

Перший етап експерименту був спрямований на виявлення рівня обізнаності соціальних педагогів щодо особливостей розвитку їхньої професійної адаптивності; дослідження стану навчально-методичного забезпечення процесу підвищення кваліфікації соціальних педагогів в умовах післядипломної освіти.

Другий етап експерименту полягав у з'ясуванні рівнів розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів на основі визначених критеріїв (ціннісно-якісного, поведінково-діяльнісного, самоствавлення).

Для отримання об'єктивної інформації щодо проблем професіоналізації та професійного розвитку фахівців соціальної сфери ми розробили та запропонували соціальним педагогам опрацювати опитувальник “Оціню-

вання ефективності професійної діяльності соціального педагога” та дати відповіді на його питання.

Результати обстеження ефективності професійної діяльності соціального педагога засвідчили, що більшість соціальних педагогів (36,2%) не відчуває задоволеності своєю професією та при нагоді бажає змінити місце роботи. Майже (30,6%) соціальних педагогів має середній рівень задоволеності своєю діяльністю. Лише 33,2% соціальних педагогів мають повне задоволення від власної роботи (високий рівень). Але необхідно зазначити, що більшість респондентів (67,4%), аналізуючи власний рівень оволодіння професійною діяльністю, характеризують його як “адаптивний”, 12,3% оцінюють як репродуктивний і лише 20,3% – як творчий.

Заслуговує на увагу той факт, що, оцінюючи власний рівень професійної компетентності (за чотирибальною шкалою оцінювання), голоси респондентів розділилися майже порівну: 59,4% соціальних педагогів оцінюють власний рівень професійної компетентності на “4”, 40,6% соціальних педагогів характеризують свій рівень професійної компетентності на “3”. На запитання: “Чому саме так ви оцінюєте власний рівень професійної компетентності?”, – більшість респондентів зазначають “недостатній досвід роботи та складність проходження процесу адаптації до професійної діяльності”.

Відповіді на запитання: “Чи відвідуєте ви додатково семінари, тренінги, науково-практичні конференції, майстер-класи із соціально-педагогічної проблематики?” засвідчили, що соціальні педагоги мало уваги приділяють власному самовдосконаленню та самостановленню, оскільки відвідують запропоновані заняття лише за потреби та епізодично.

Щодо засобів чи технологій, які сприяють розвитку професіоналізму та підвищують рівень професійних знань соціальних педагогів, то лише 58,4% соціальних педагогів постійно переглядають методичну літературу, цікавляться новітніми технологіями, відвідують заходи соціально-педагогічного спрямування просвітницького характеру. Відповідно, 41,6% соціальних педагогів не мають можливості підвищувати власний професійний рівень.

Слід зазначити, що більшість соціальних педагогів (59,6%) зазначила, що постійно намагається поділитися власним професійно-особистісним досвідом та отримати зворотний зв'язок, оскільки існує проблема браку інформування та розгалуженості фахівців соціальної сфери. Відповідно, 18,4% респондентів взагалі не надають цьому важливого значення, а майже 22% соціальних педагогів презентують себе та свій досвід лише на відкритих заняттях чи методичних семінарах.

Слід зазначити, що більшість 65,2% соціальних педагогів визнали, що в навчальних закладах, де вони працюють, не створено відповідних соціально-педагогічних умов для розвитку професійної адаптивності. У свою чергу, в процесі анкетування більшість (59,6%) соціальних педагогів зазначили, що в умовах післядипломної освіти на достатньому рівні створені умови для професійного саморозвитку та власного розвитку професійної адаптивності. Серед ефективних форм отримання та сприйняття інформа-

ції в умовах підвищення кваліфікації більшість респондентів (63,4%) зазначає “тренінгові заняття”, 24,2% віддають перевагу “конференціям та практичним заняттям” і лише 12,4% – лекціям і диспутам.

Проаналізувавши дані опитування, ми можемо констатувати, що реальний стан професійної адаптивності соціальних педагогів перебуває на низькому рівні й потребує розробки та впровадження спеціальних педагогічних умов та засобів щодо розвитку професійної адаптивності спеціалістів соціальної сфери в умовах післядипломної педагогічної освіти.

На другому етапі експерименту з використанням індивідуальних бесід, спостережень, тестувань (тестові опитувальники В.В. Століна та С.Р. Пантелєєва, О.Г. Маклакова та С.В. Чермяніна) було діагностовано рівні розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів у післядипломній освіті. Їх наявність ми визначали за спеціально розробленими критеріями.

Критерій (від грец. *kriterion* – засіб судження) – одна з основних ознак, мірило для визначення, оцінювання, класифікації чого-небудь [2, с. 567]. На основі аналізу літератури з досліджуваної проблеми було виділено такі критерії рівня розвиненості професійної адаптивності соціального педагога в післядипломній освіті, які охоплюють специфіку і структурні компоненти професійної адаптивності соціального педагога (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії професійної адаптивності

Критерій	Характеристика критерія
Ціннісно-якісний	Відображає ціннісні орієнтації особистості, що є складовими вищих рівнів її спрямованості, диспозиціями її професійної діяльності. Ціннісні орієнтації стосуються: основних сфер самореалізації людини, якими є праця, суспільна активність, освіта, спілкування тощо; соціально-моральних характеристик особистості (якості, почуття, обов'язки, сумління тощо); відносин з різними категоріями людей
Поведінково-діяльнісний	Відображає рівень засвоєння цінностей та розвиненість соціальних якостей у процесі діяльності. Оскільки тільки завдяки діяльності особистість стає суб'єктом пізнання та перетворення об'єктивної дійсності, професійна адаптивність у контексті зазначеного підходу є і процесом, і механізмом, і результатом, і формою прояву
Самоставлення (рефлексивності)	Відображає різні форми прояву самоставлення: наполегливе опанування основами обраної професії; адекватні відносини із соціально-професійним оточенням; дотримання та вдосконалення правил і норм поведінки у професійному колі, що виражається в позитивній внутрішній мотивації до професійної діяльності

Водночас, аналіз загального рівня розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів засвідчив, що домінуючим критерієм за високим рівнем є ціннісно-якісний (26,4%), який відображає ціннісні орієнтації особистості, що є складовими вищих рівнів спрямованості особистості, диспозиціями професійної діяльності особистості (табл. 2).

**Рівень розвитку основних критеріїв
професійної адаптивності соціальних педагогів, %**

Критерій	Рівні розвитку		
	Високий	Середній	Низький
Ціннісно-якісний	26,4	35,1	38,5
Поведінково-діяльнісний	21,8	30,2	48,0
Самоставлення (рефлексивності)	25,3	32,2	42,5

Ціннісні орієнтації стосуються: основних сфер самореалізації людини, якими є праця, суспільна активність, освіта, спілкування, соціально-моральні характеристики особистості. Майже 25,3% опитаних мають високий рівень за критерієм самоставлення (рефлексивності) і лише 21,8% – за поведінково-діяльнісним. Це дає підстави стверджувати, що соціальні педагоги, маючи певні ціннісні орієнтації та соціально-моральні характеристики особистості, не реалізують їх на достатньому рівні в практичній (професійній) діяльності.

Висновки. Таким чином, результати дослідження наочно свідчать, що в соціальних педагогів переважає низький рівень професійної адаптивності за всіма критеріями. Оскільки результати дослідження загального рівня розвиненості професійної адаптивності соціальних педагогів показують, що більшість соціальних педагогів має низький рівень адаптивності (42,5% опитаних), на середньому рівні перебувають 30,8% опитаних, і лише 26,7% опитаних мають високий рівень адаптивності.

Це підтверджує той факт, що необхідно вдосконалити рівень професійно-особистісного розвитку фахівця соціально-педагогічної сфери, оскільки якісними показниками професійної адаптованості соціального педагога як чинника запобігання та подолання професійної дезадаптації є: адекватна самооцінка, рефлексія, вміння диференціювати і виражати свої почуття, усвідомлення необхідності відкриття власного “Я”, емоційна стабільність і активізація творчого потенціалу.

Список використаної літератури

1. Єфремова Г.Л. Адаптивність як інтегративна властивість особистості соціального педагога / Г.Л. Єфремова // Імідж сучасного педагога : всеукраїнський науково-педагогічний освітньо-популярний журнал. – 2013. – № 6. – С. 68.
2. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / [Укл.: Л.О. Пустовіт та ін.]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2014.

Єфремова Г.Л. Состояние развития профессиональной адаптивности социальных педагогов в практике работы заведений последипломного образования

В статье проанализировано состояние развития профессиональной адаптивности социальных педагогов в практике работы заведений последипломного образования. Определены уровни развития профессиональной адаптивности социальных педагогов на основе определенных критериев (ценностно-качественного, поведенческо-деятельностного, самоотношения).

Ключевые слова: профессиональная адаптивность, профессионализация, профессиональное развитие, профессиональное становление.

Efremova G. State of professional adaptivity development of social teachers in postgraduate institutions

The article deals with the analysis of the state of professional adaptivity development of social teachers in postgraduate institutions.

The analysis of scientific resources testifies that despite the topicality of the problem and crucial importance of adaptivity as a factor of personality development, preserving his physical and psychological health, there is a lack of researches aimed at studying the adaptivity as an integral personality feature, in particular, its nature, structure and behavior peculiarities.

At the same time, personality adaptivity is understood as a particular quality that characterizes capabilities to internal (psychological) and external (behavioral) transformations, changes aimed at preserving and recovery of balanced relations of a personality with micro- and macro social environment under changes in the characteristics of the environment. Taking into account the tendency of adaptivity realization, we consider, that adaptivity of a personality guarantees both the support of a personality's stability and his development.

The analysis of the scientific and methodological support of teacher training courses in postgraduate education proves that the majority of teacher training courses include lessons on innovative technologies of socio-pedagogical interaction, methods of socio-pedagogical influence. But the issues of professional development, professional formation in socio-pedagogical sphere are not much viewed. In the process of teaching major subjects the questions of awareness of the professional aims and possibilities, improving professional competence and skills, reconstruction of the new behavioral partners and features of professional adaptivity, typical for specific kind of professional activity, are not much revealed.

At the same time the issues of means of professional adaptivity development of a social teacher and means leading to projecting (modelling) of professional future, improving interactive and perceptive sides of professional communication and development of a personality are not paid proper attention to.

So the analysis of the state of professional adaptivity development of social teachers in postgraduate institutions showed low level of professional adaptivity development and the necessity to work out special syllabus for its development, taking into account organizational, professional and socio-demographic characteristics.

Key words: *professional adaptivity, professionalization, professional development, professional formation.*